

JOAN DERK VAN DER
CAPELLEN TOT DEN POL

Aan het Volk van Nederland

INGELEID DOOR EWOUT KLEI. MET EEN
VOORWOORD VAN THEODOR HOLMAN EN
EEN EPILOOG VAN GEERTEN WALING

Elsevier  Boeken

Eerste druk: april 2016

Dit pamflet verscheen voor het eerst in 1781, toen nog anoniem.

© Elsevier Boeken 2016

© Voorwoord: Theodor Holman

© Inleiding en samenstelling: Ewout Klei

© Epiloog: Geerten Waling

Redactie en register: José Bernard

Omslag: Peter ter Mors

Boekverzorging: jooZt Mattheij

Beeld omslag en achterplat: Joan Derk van der Capellen tot den Pol

door J.A. Kaldenbach/L.J. Cathelin

Druk: Wilco, Amersfoort

Elsevier Boeken, Postbus 152, 1000 AD Amsterdam

Bestellen: www.elsevier.nl/boeken

ISBN: 97890352 5303 2

NUR: 688

INHOUD

Voorwoord – Theodor Holman | |

Inleiding – Ewout Klei | 7

Aan het Volk van Nederland – Joan Derk van der Capellen
tot den Pol | 62

Epiloog – Geerten Waling | 59

Verantwoording | 69

Illustratieverantwoording | 71

Personenregister | 72

Over de auteurs | 79





‘Zorg voor de vrijheid van drukpers, want zij is de enige steun van Uw nationale vrijheid. Als men niet vrij tot zijn medeburgers kan spreken, en hen niet bijtijds kan waarschuwen, dan valt het de onderdrukkers van het volk al zeer gemakkelijk hun rol te spelen. Daarom is het dat zij wier gedrag geen onderzoek kan velen, altijd zo tegen de vrijheid van schrijven en drukken ageren en wel graag zouden zien dat er niets gedrukt of verkocht zou worden zonder toestemming.’

9

‘De groten, die over U regeren, de Prins of wie verder enige macht in het land uitoefent, doen dat alleen uit Uw naam. Al hun gezag is aan U ontleend. Gij zijt de participanten, de eigenaars, de heren en meesters van de volksmaatschappij, die zich in deze landstreek, onder de naam van Verenigde Nederlanden heeft neergezet. De groten, de regenten daarentegen zijn slechts de bewindhebbers, de directeuren, de rentmeesters van die volksmaatschappij. Gij betaalt hun uit Uw eigen, dat is ’s volks beurs. Zij zijn dus in Uw dienst, zij zijn Uw dienaren en aan Uw meerderheid onderworpen en rekenschap en gehoorzaamheid schuldig.’

Joan Derk van der Capellen tot den Pol







THEODOR HOLMAN

Voorwoord: Een raddraaier in naam der Vrijheid

Joan Derk van der Capellen tot den Pol (1741-1784) was een raddraaier. Een raddraaier is een aanstoker, een belhamel, een oproerkraaier.

||

Je zou Joan Derk van der Capellen alleen een ‘raddraaier der redelijkheid’ moeten noemen, een door de auteur en vrijdenker Piet Spigt in 1981 verzonnen term voor lieden die door hun inspirerende wijze van denken en doen onze moraal wilden beïnvloeden, zoals Montaigne, Voltaire, Diderot en andere Verlichtingsfilosofen – maar ook Multatuli en Camus vallen binnen dat kader.

Die belhamels lijden onder wat je zou kunnen noemen ‘de paradox van de raddraaier’. Ze moeten iets doen wat niet mag, om te onthullen wat niet mag. Ze moeten in het geheim een geheim ontluisteren, ze moeten hypocriet zijn om de hypocrisie aan te tonen.

Ze willen tevens ‘de gesel en het geweten van de natie’ zijn – daarover straks meer.

Joan Derk van der Capellen schreef en verspreidde zijn pamflet *Aan het Volk van Nederland* in 1781 anoniem. Dat was nodig. Hij was ongetwijfeld gearresteerd als hij het schotschrift onder zijn eigen naam had gepubliceerd. De toenmalige



moraal bewust overtreden om de moraal te veranderen, zag hij als een alleszins gerechtvaardigde tactiek. Strijden met open vizier is misschien niet altijd de beste strategie als je daadwerkelijk een strijd wil winnen.

De vraag is: waarom doen deze raddraaiers dat?

Waarom voelen ze zich genoodzaakt om iets over de schreef te gaan?

- 12 Ik heb het weleens aan filmer en columnist Theo van Gogh gevraagd – een raddraaiër uit roeping. Theo overtrad de regels van het fatsoen om onfatsoen aan de kaak te stellen. Bij Theo was het een vorm van ‘in balans’ brengen. Nadat bijvoorbeeld columnist Piet Grijns Van Gogh een ‘neo-antisemiet’ had genoemd – Theo vond dat niet alleen onrechtvaardig, hij was erdoor gekwetst – publiceerde Theo het geheime telefoonnummer van Grijns met de oproep om hem constant te bellen. Ik heb later van familieleden van Grijns begrepen dat daarvan ook flink gebruik werd gemaakt. (Theo publiceerde trouwens ook – zelfs per advertentie in de krant – de telefoonnummers van recensenten die zijn films hadden gekraakt. Dan konden die eens goed merken wat de consequenties van hun woorden waren.)

De raddraaiër houdt van atypische strijd.

Theo van Gogh was trouwens een liefhebber van Joan Derk van der Capellen. Dat kwam door Pim Fortuyn, met wie Theo enig contact had. Zij spraken vaak over de Vrijheid van Meningsuiting en uiteraard kwam dan Joan Derk van der Capellen ter sprake. Vooral diens bekende citaat over vrije drukpers: ‘Zorg voor de vrijheid van drukpers, want zij is de

VOORWOORD

enige steun van Uw nationale vrijheid. Als men niet vrij tot zijn medeburgers kan spreken, en hen niet bijtijds kan waarschuwen, dan valt het de onderdrukkers van het volk al zeer gemakkelijk hun rol te spelen. Daarom is het dat zij wier gedrag geen onderzoek kan velen, altijd zo tegen de vrijheid van schrijven en drukken ageren en wel graag zouden zien dat er niets gedrukt of verkocht zou worden zonder toestemming.'

Een citaat naar het hart van Theo en Pim.

Je merkt overigens aan dit citaat het moralisme van Van der Capellen; er moet worden gewaarschuwd tegen de onderdrukkers die de vrijheid ondermijnen.

13

Goedbeschouwd waren Pim en Theo ook moralisten.

Net als Multatuli, net als W.F. Hermans, net als al die andere polemisten.

Theo wilde weten wat Pim dreef en vroeg eens tijdens een interview: 'Waarom toch wil jij de gesel en het geweten van de natie zijn?' Fortuyn antwoordde: 'Dat staat mij wel aan.'

Beiden lachten veelzeggend na dat antwoord. Fortuyn zei het dan ook met een subtiele ironie, een als understatement gebrachte waarheid: Pim zou graag de gesel en het geweten zijn. In feite was hij het al, hij wilde alleen meer macht dan hij had.

Later in het interview merkte je dat Fortuyn zijn eigen gelijk zag als een roeping, het was alsof 'iets' aan hem was openbaar, alsof het hem opeens was overkomen. Epifanie als rechtvaardiging voor wat machtswellust. Fortuyn ging voor velen over de schreef – en leek daarin net als Theo een zeker genoeg te scheppen. Dat Fortuyn ook een boek schreef met de van Van der Capellen gestolen titel: *Aan het volk van*

Nederland toont de zielsverwantschap die raddraaiers vaak met elkaar voelen. Ze voelden morele druk om een daad te stellen.

14 (Klein voorbeeld: ook de zeer tegendraadse, en zeker ook raddraaier Multatuli citeerde Joan Derk van der Capellen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat W.F. Hermans – ook weer zo'n raddraaier bij uitstek – een biografie over Multatuli schreef. En dat Hermans en Van Gogh elkaar zeer waardeerden, is ook een feit. Hermans heeft zelfs aan Van Gogh een briefje geschreven waarin hij meedeelde 'het een eer te vinden' om door Theo te worden geïnterviewd.)

Wat alle raddraaiers eveneens bindt, is dat ze menen dat hun gelijk, hun visies, coûte que coûte moet worden uitgedragen. En het uitgangspunt is dan altijd: 'Vrijheid'.

Er is een juk waaronder men leeft, en dat juk moet af. Niet goedschiks, dan kwaadschiks. Van der Capellen zag hoe de Engelse politicus John Wilkes dat deed, Multatuli zag hoe Van der Capellen dat deed, en Hermans, Fortuyn en Van Gogh deden het ook zo – soms anoniem, soms onder pseudoniem, soms met open vizier. De pen als zwaard, de drukpers als kanon.

In naam der Vrijheid.

Je kunt het aan hun tegenstanders zien. Die zijn nimmer vrijheidslievend. Men keert zich tegen een vorst en zijn lakeien (John Wilkes tegen George III, Van der Capellen tegen Willem V en de regenten, Multatuli tegen Willem III) of domweg tegen de heersende macht.

En tevens doen ze het voor het volk, ook al behoren ze zelf niet tot dat volk.

VOORWOORD

Zo herinner ik me bij Theo van Gogh dat zijn bijna ouderwetse engagement mij opviel; hij wilde tégen een bepaalde groep spreken. Hij ging tekeer tegen de invloedrijke recensenten, tegen de machtige omroepen en andere instituties; hij vond ze gecorrumpeerd en hypocriet geworden. En vooral die hypocrisie vond hij onuitstaanbaar. Wie hypocriet was, had macht die hem niet toekwam.

En dat is ten slotte ook iets wat je bij al die raddraaiers ziet: ze beminnen de vrijheid die tegenover de macht staat. Ze willen een *shortcut* nemen om de macht omver te schoppen. Met een geheim pamflet zoals Van der Capellen dat deed, of met romans, essays of columns. 15

Joan Derk van der Capellen inspireert daarom nog steeds. Aan machtsmisbruik valt nog altijd iets te doen. De ‘raddraaiers der redelijkheid’ leerden ons hoe dat moet.

Je hebt een sterk gevoel van vrijheid nodig en je moet door je tegendraadsheid durven om iets over de schreef te gaan.

Je hoeft tegenwoordig niet meer anoniem een pamflet te schrijven – het kan nu via Facebook of andere sociale media.

Dat we nog steeds door Joan Derk van der Capellen geïnspireerd raken, bewijst hoe gerechtvaardigd zijn pamflet *Aan het Volk van Nederland* was.

Amsterdam, 28 maart 2016

Theodor Holman



EWOUT KLEI

Inleiding: Roemrucht pamflet van een opstandige baron

Aan het Volk van Nederland blijft actueel. Of het nu gaat om de vrijheid van meningsuiting of om de kloof tussen burger en politiek, het roemruchte pamflet van Joan Derk van der Capellen tot den Pol inspireert tegendraadse publicisten en politici nog steeds. Dit manifest uit 1781 beleefde in de achttiende eeuw vier herdrukken en werd vertaald in het Frans, Duits en Engels. *Aan het Volk van Nederland* kreeg bovendien veel navolging. Onder anderen Multatuli (Eduard Douwes Dekker), Pim Fortuyn en het Burgercomité-EU zouden een pamflet uitbrengen met dezelfde beroemde titel.¹

17

In tegenstelling tot al die andere pamfletten verscheen het originele *Aan het Volk van Nederland* in 1781 anoniem. Van der Capellen zou anders ongetwijfeld in de gevangenis zijn beland. Meer dan honderd jaar later, in 1891, kon worden vastgesteld dat de omstreden Overijsselse politicus de anonieme auteur was.

Over Van der Capellen is het een en ander geschreven. In 1922 verscheen de grondige, maar moeilijk door te komen biografie van Murk de Jong Hzn.; Jan Romein schreef een schitterend essay over Van der Capellen in het boek *Erflaters van onze beschaving* (1938); in 1984 verscheen de herden-

2

VOLK VAN NEDERLAND!

WAARDE MEDEBURGERS!

18

Indien Gylieden my, den Schryver deezes, in myn perzoon, denkwysze en particuliere omstandigheden kende, zo zoude ik niet noodig hebben Ulieden te verzekeren, dat ik geen Fortuinzoeker ben; dat ik niet alleen nooit eenigerlei Ampten hebbe bekleed, maar dat ik die zelfs nooit bekleeden noch begeeren kan; dat ik derhalven volkoomen belangeloos en overzulks geloofwaardig ben wanneer ik Ulieden betuige, gelyk ik voor den Alweetenenden God doe, dat niets dan verontwaardiging over de godlooze wyze, waarop Gylieden verkogt en verraaden wordt, gepaard met eene vuurige begeerte om, eer dat het voor altoos te laat is, nog eene pooging tot *Ulieder*, tot *onzer aller* redding te doen, my dringen om my tot Ulieden te vervoegen.

Het is, myne waarde Medeburgers! niet sedert gisteren of eergisteren dat men Ulieden bedriegt en mishandelt: neen! Gylieden zyt, om niet van vroeger tydent te spreken, nu sedert byna twee eeuwen de speelbal geweest van *allerlei* heerschzuchtige Lieden, die, onder schyn van voor Ulieder belangen en vryheid te zorgen, niets, ja zoo waar als'er eenen God is, aan wie ik wegens dit Schrift rekenschap zal moeten geeven, volstrekt niets anders beoogd hebben, dan een erfelyk juk op Ulieder vrye halzen te drukken.

Vergun my derhalven, dat ik Ulieden uit de geschiedenissen onzes Vaderlands, niet zo als die Ulieden door gehuurde Schryvers of onkundige, of met vooroordeelen bezette menschen maar al te dikwerf worden voorgesteld, maar zo als de zaken waaragtig gebeurd zyn, met weinige woorden, en in een eenvoudigen en verstaanbaaren styl moge voordraagen, hoe het'er eigelyk mede geleege is, en wat men met *Ulieden*, met *ons allen*, met *Nearlands Volk* steeds heeft voorgedad.

Eerste pagina van het destijds nog anonieme pamflet (1781)

kingsbundel *De wekker van de Nederlandse natie* en ten slotte kwam in 2013 de korte biografie *Patriot en populist avant la lettre* van ondergetekende uit, waarin Van der Capellen met de Engelse politicus John Wilkes en met Pim Fortuyn wordt vergeleken.²

Wie was Joan Derk van der Capellen tot den Pol en waarom schreef hij *Aan het Volk van Nederland*? Welke politieke ideeën propageert Van der Capellen in zijn anonieme pamflet en wat is bijzonder aan die ideeën? Kunnen we de inhoud van *Aan het Volk van Nederland* vergelijken met teksten als de democratische Amerikaanse Grondwet van 1789 en de Bataafse Grondwet van 1798? En tot slot, hoe moeten we de betekenis van Van der Capellen en zijn *Aan het Volk van Nederland* duiden?

19

Tegendraads en theatraal

Joan Derk baron van der Capellen werd op 2 november 1741 geboren in Tiel. De Van der Capellens waren een oud adellijk geslacht en hadden in het hertogdom Gelre vaak belangrijke functies bekleed. Maar Frederik Jacob van der Capellen, de vader van Joan Derk, was slechts kapitein in het Staatse leger en vaak ingekwartierd in garnizoensplaatsen.

Joan Derk werd opgevoed door zijn moeder, Anna Elisabeth van Bassenn, en haar vader, Dirk Reinier van Bassenn. De oude Van Bassenn was burgemeester van Arnhem, maar werd in 1708 uit zijn functie gezet omdat hij een leidende rol had gespeeld in de plaatselijke Plooierijen, het georganiseerde verzet van dissidente regenten en burgers tegen de zetmannen van de in 1702 overleden stadhouder prins Willem III.³ Joan Derk, die in 1778 uit de Staten van Overijssel zou worden